

Beslutning om å utelukke selskaper som produserer kontroversielle våpen

Beslutning om å utelukke selskaper som produserer kontroversielle våpen

November 2021

1 Innledning

Ifølge Retningslinje for KLP som ansvarlig investor¹ utelukkes selskap som medvirker til grove eller systematiske brudd på internasjonale normer fra KLP og KLP-fondenes porteføljer.

De her aktuelle beslutningene er fattet på grunnlag av en bred, fornyet gjennomgang av selskaper hvor det er en risiko for at de kan bryte med *våpenkriteriet*. Det vil i hovedsak si selskaper som produserer bestemte våpentyper, som ut fra sin art strider med grunnleggende humanitære prinsipper.

2 Retningslinjer og praksis

2.1 KLPs retningslinjer og praksis

Et av kriteriene i Retningslinje for KLP som ansvarlig investor er at:

«KLP skal ikke være investert i selskaper som produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper»

Den overordnede målsetningen er at KLP ikke skal bidra til brudd på internasjonale normer gjennom sine investeringer. Vurderingstemaet er derfor ikke bare om det foreligger brudd på retningslinjene, men også om det foreligger en uakseptabel risiko for pågående eller fremtidige brudd.

Ved brudd på kriteriet er det normalt utelukkelse fra investeringene som er det mest aktuelle virkemiddelet for KLP.

I praksis rammer våpenkriteriet først og fremst kontroversielle våpen, til forskjell fra konvensjonelle. Bakgrunnen for dette er først og fremst at kontroversielle våpen ikke kan skille mellom militære og sivile mål.

Det gjelder i hovedsak kjerne- og klasevåpen, samt miner som er ment å ramme personell («antipersonellminer»). Kriteriet omfatter i prinsippet også andre typer våpen, som kjemiske og biologiske våpen, men dette er sjelden forekommende, og det foreligger ingen

¹

<https://www.klp.no/media/samfunnsansvar/Retningslinje%20for%20KLP%20som%20ansvarlig%20investor.pdf>

opplysninger som tilsier at det kan være aktuelt for KLPs investeringer på nåværende tidspunkt.

KLPs våpenkriterium gjelder etter sin ordlyd selskap som «produserer» slike «våpen». Det fremgår imidlertid av KLPs praksis, og det etiske rammeverket for Statens pensjonsfond utland, at disse begrepene må underlegges en vid forståelse. For eksempel sidestilles «utvikling» med «produksjon», og det er ikke nødvendig at det aktuelle selskapet produserer eller utvikler hele våpenet – det er tilstrekkelig at de lager deler til slike våpen. Det kreves imidlertid at det dreier seg om en «*sentral komponent*» av produktet.

Når det gjelder KLPs praksis om ekskludering av selskap på bakgrunn av våpenkriteriet, vises det til KLPs hjemmeside hvor tidligere beslutninger om dette er presentert². Som spesielt relevant for vurderingene her, nevnes BAE Systems 2015 hvor *vedlikehold* av slike våpen ble sidestilt med produksjon.

Ved fastleggelsen av kriteriets innhold og rekkevidde ser KLP også hen til retningslinjene for Statens pensjonsfond utland. Det gjelder også Etikkrådets operasjonalisering av begrepet «sentral komponent».

2.2 Det etiske rammeverket for Statens pensjonsfond utland (Etikkrådet) og Norges Bank

Det produktbaserte våpenkriteriet som gjelder for SPU er nedfelt i Retningslinjene for observasjon og utelukkelse fra Statens pensjonsfond utland³ i § 2 første ledd bokstav a, som tilsvarer KLP sitt kriterium.

Av ordlyden fremgår det blant annet at selskap kan utelukkes som følge av sin egen produksjon eller produksjon i selskap de kontrollerer, hvilket er tilfellet for noen av selskapene i denne beslutningen.

Om kriteriets rekkevidde ble det i Etikkrådets årsmelding for 2015⁴ på side 14 uttalt at:

*«Det må forutsettes **at alle komponenter** i et kjernevåpen på en eller annen måte fyller en nødvendig funksjon, ellers hadde de ikke vært en del av våpenet.... Forarbeidene **avgrenser mot at enhver produsent av mindre komponenter** skal utelukkes.*

*Etikkrådet har tilnærmet seg problemstillingen ved å betrakte hovedkomponenter og subkomponenter til disse, **i praksis avgrenset til:***

- *Stridshoder og spaltbart materiale*
- *Leveringssystemer i form av missiler som ikke har annen funksjon enn å levere kjernevåpen, herunder fremdriftssystem for disse*

² <https://www.klp.no/om-klp/samfunnsansvar/hva-vi-ikke-investerer-i>

³ <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/2014-12-18-1793>

⁴ https://files.nettsteder.regjeringen.no/wpuploads01/blogs.dir/275/files/2017/02/Etikkradet_arsmelding_2015_web.pdf

Under «missiler» har Etikkrådet anbefalt å utelukke selskapene som har hovedansvaret for sluttproduksjonen av missilene, og produksjonen av motorene, men ikke samtlige underleverandører utover dette; rådet har i sine vurderinger ikke gått på undernivået til hovedkomponenter, eksempelvis produksjon av deler til rakettmotorer.

Videre har Etikkrådet ikke anbefalt å utelukke selskaper som leverer andre komponenter som for så vidt godt kan anses som sentrale komponenter til leveringssystemer, eksempelvis styrings-, navigasjons- og kommunikasjonssystemer. Dette er mer av praktiske enn prinsipielle grunner. Det er for krevende å vurdere slike systemer med hensyn til for eksempel grad av formålstilpasning, og det er vanskelig å trekke fornuftige systemgrenser. Informasjonstilgangen om slike systemer er i tillegg svært begrenset.»

I forbindelse med den nylige revisjonen av retningslinjene foreslo det såkalte Mestad-utvalget i *NOU 2020:07 Verdier og Ansvar* en **justering i ordlyden** i § 2 første ledd bokstav a (ref. over) slik at det klart framgår at både produksjon og utvikling av våpen er ment å rammes, samt både våpen og deres sentrale komponenter⁵. Dette er bare ment som en presisering av ordlyden for at den skal samsvare med praksis.

I forhold til **produkter som har flere formål**, hvorav ett formål er knyttet til kjernevåpen, anså utvalget at hovedregelen om at dette ikke danner grunnlag for utelukkelse bør ligge fast. De foreslår imidlertid en viss innsnevring av unntaket gjennom praksis:

«Imidlertid kan det skje en utvikling hvor et økende antall systemer og produkter har flere formål, hvorav ett er knyttet til kjernevåpen. Ved framtidig praktisering av utelukkelseskriteriet for kjernevåpenproduksjon, kan det derfor bli nødvendig å gjøre enkelte unntak fra hovedregelen med hensyn til vurdering av komponenter med flere formål. Et utgangspunkt for vurdering av hvilke typer produkter som kan gi grunnlag for utelukkelse kan være:

«En sentral komponent til et kjernevåpen er en komponent som er designet, utviklet, produsert eller tilpasset for bruk bare i et kjernevåpen og som er kritisk for våpenets funksjon og bruk.»

Med andre ord vil det ikke være noen automatikk i at et selskap ikke skal utelukkes dersom en komponent kan brukes til flere formål. Det må foretas en nærmere vurdering i tråd med utvalgets anvisninger.

Når det gjelder **forholdet til leveringsplattformer**, så bemerket utvalget i at begrepet «leveringsplattform» ikke er brukt i forarbeidene, men er innført av Etikkrådet for å avgrense kriteriet mot enkelte typer produkter. Utvalget skriver at de:

«... har forståelse for at kriterieavgrensninger for kjernevåpenkriteriet medfører krevende gresedragninger. Likevel mener utvalget at visse undervannsbåter vanskelig kan sees på som annet enn en nødvendig og integrert del av et kjernevåpensystem, dersom de ikke er bygget for noe annet formål enn å være plattform for utskyting av kjernevåpenmissiler. En slik undervannsbåt vil etter utvalgets syn falle inn under en rimelig

⁵ NOU 2020:07 kapittel 12.3.2 på side 165

forståelse av hva som er å anse som sentrale komponenter til kjernevåpen.»

Dette åpner for en noe videre forståelse av komponentbegrepet enn tidligere, slik at det også omfatter leveringsplattformer som er bygget for utskytning av kjernevåpenmissiler.

Videre ble det foreslått og vedtatt å supplere våpenkriteriet for SPU med et nytt kriterium for selskaper som selger militært materiell til stater som bruker dette til alvorlige og systematiske brudd på humanitærretten⁶. Dette er imidlertid ikke tillagt selvstendig vekt i vurderingen av de 14 selskapene som er besluttet ekskludert her, som uansett anses å bryte med det tradisjonelle våpenkriteriet.

2.3 KLPs kategorisering av retningslinjene

KLPs grensedragningskriterier kan sammenfattes og kategoriseres som følger:

Begrepene «produksjon» og «våpen» skal forstås vidt, og omfatter all sammenstilling av ikke bare selve våpnene, men også relevante komponenter til disse. Våpenbegrepet omfatter dessuten systemer og plattformer som er ment for bruk av slike våpen, samt komponenter til slike systemer og plattformer.

Følgende kategorier av involvering i kontroversielle våpen omfattes av kriteriet:

1. All produksjon av **selve våpenet**, for eksempel nukleære missiler.
2. Produksjon av **komponenter** som er designet, utviklet, produsert eller tilpasset for bruk bare i et kjernevåpen og som er kritisk for våpenets funksjon og bruk.
3. Produksjon eller oppbevaring av **fissile materialer** som er ment for våpen. Dette omfatter også kontraktsfestet ansvar for operasjon av relevante fasiliteter for dette.
4. Produksjon av **nukleære våpensystemer**, herunder nukleære stridshoder og ballistiske missiler som utstyres med nukleære stridshoder.
5. **Støttetjenester** til kontroversielle våpen. For eksempel, men ikke begrenset til, vedlikehold, reparasjon, oppgradering/modernisering, lagring, testing, simulering osv.
6. Produksjon av **eksklusive leveringsplattformer**, altså plattformer som er bygget for avfiring av kjernevåpen, herunder fremdriftssystem for slike plattformer. Dette omfatter fartøy som er utviklet eller vesentlig modifisert for eksklusiv avlevering/avfiring av slike missiler, for eksempel ubåter og fly som er spesielt utviklet eller tilpasset for dette formålet. Det er vanskelig å trekke et skarpt skille, men det legges til grunn at kriteriet omfatter produksjon av fartøyer som har avlevering av kontroversielle våpen som et *hovedformål*, selv om fartøyet også har andre sentrale funksjoner.
7. Produksjon av **komponenter til leveringsplattformer** som omfattes av punkt 6.

Følgende kategorier ligger tett opp til våpenkriteriet, men faller etter rådende oppfatning utenfor:

1. Produksjon av **«dual-use» komponenter**. I utgangspunktet alle komponenter som kan brukes til andre formål enn til kontroversielle våpen, med mindre komponenten

⁶ Oppsummeringen på side 1: <https://lovdata.no/static/NOU/pdf/nou-2020-07.pdf?timestamp=1615519148000>

er designet, utviklet, produsert eller tilpasset for bruk i et slikt våpen og er kritisk for våpenets funksjon og bruk. Det samme gjelder;

2. «Dual-use» leveringsplattformer, og
3. komponenter til «dual-use» leveringsplattformer.

3 Selskapsvurderinger

I det følgende gis det en oversikt over selskapene som KLP har besluttet å ekskludere fra porteføljene på grunn av brudd på våpenkriteriet.

Opplysningene som kommer frem om selskapene er i all hovedsak hentet fra våre dataleverandører MSCI og RepRisk, samt fra selskapenes hjemmesider og årsrapporter, supplert med annen offentlig tilgjengelig informasjon.

3.1 BABCOCK INTERNATIONAL GROUP PLC

Opplysninger om selskapet

Selskapet er basert i Storbritannia og er en global tilbyder av ingeniørtjenester. Deres hovedområder omfatter forsvar, luftfart og sivil atomkraft. Deres marine segment tilbyr støttetjenester for blant annet ubåter, herunder service og vedlikehold.

Selskapet produserer blant annet våpenhåndterings- og oppskytingssystemer. Selskapet tilbyr også kapasitetsoppgraderinger og ombyggingsprogram for HMS Vengeance og design- og ingeniørstøtte og viktige taktiske våpenlanseringssystemer for Successor -programmet.

Det fremheves imidlertid på selskapets egen hjemmeside at selskapet er ekspert på våpensystemer og avfyringssystemer, og det kommer frem at de blant annet har ansvaret for alle klasser av Storbritannias ubåter. Dette omfatter støttetjenester og vedlikehold av Vanguard-ubåter som typisk er ment som avfyringsplattformer for interkontinentale ballistiske missiler med kjernefysiske stridshoder^{7 8 9 10}. Vanguard-klassen er produsert av BAE Systems som allerede er utelukket av KLP¹¹.

Vurdering

Basert på tilgjengelig informasjon yter selskapet støttetjenester til kjernevåpen, samt produserer komponenter til leveringsplattformer som er eksklusivt ment for kjernevåpen. Selskapet ble for ordens skyld kontaktet per e-post om dette den 8. juni 2021. De har ikke besvart KLPs henvendelse. Opplysningene legges til grunn, og utgjør grunnlag for utelukkelse.

⁷ <https://www.babcockinternational.com/no/case-study/whls/>

⁸ <https://cnduk.org/trident-troubles-at-babcock-continue/>

⁹ <https://no.wikipedia.org/wiki/Vanguard-klassen>

¹⁰ <https://www.royalnavy.mod.uk/the-equipment/submarines/ballistic-submarines/vanguard-class>

¹¹ <https://www.naval-technology.com/projects/vanguard-submarine/>

3.2 CHINA SHIPBUILDING INDUSTRY CO LTD

Opplysninger om selskapet

Dette Kina-baserte selskapet er i hovedsak engasjert i forskning og utvikling, design og produksjon av skip til både kinesiske og andre kunder. Produksjonen omfatter også reparasjon, vedlikehold og ombygging av skip.

Når det gjelder morselskapets involvering i våpen, så omfatter det “*shipborne weapons launchers, and other military warship equipment products*”.

Ifølge Wikipedia er Bohai Shipbuilding Industry Co., Ltd. datterselskap av China Shipbuilding Industry Co., og det fremgår at dette selskapet blant annet er en sentral leverandør til militære fartøy, herunder ubåtene Type 091, 092, 093 og 094¹².

Disse ubåtene er drevet av kjernekraft (energi), men type 091 og 092 er så vidt vi vet ikke i stand til å avfyre kjernekraftmissiler – de er ment for andre missiltyper^{13 14}. Type 093, og særlig 094, er derimot i stand til å avfyre kjernemissiler og dette kan synes å være et hovedformål¹⁵. Opplysningene synes å være beheftet med usikkerhet.

Ubåttypen 094 er visstnok observert utenfor Bohai sitt verft¹⁶, noe som underbygger deres delaktighet.

Vurdering

Selskapets involvering i kjernevåpen er uklar, men deres datterselskap Bohai Shipyard er nokså klart involvert i produksjonen av ubåttypene 093 og 094 som synes å være i stand til å avfyre kjernevåpen. Opplysninger om hvor sentral Bohai er som produsent og leverandør, og nærmere opplysninger om ubåtene, er vanskelig tilgjengelige. Risikoen for å bidra til produksjon av kjernevåpen, i dette tilfellet eksklusive leveringsplattformer, er vurdert som så høy at selskapet utelukkes.

3.3 DASSAULT AVIATION SA

Opplysninger om selskapet

Dassault Aviation SA er et fransk luftfartsselskap, som er spesialisert på design, produksjon og salg av kampfly og eksklusive jettfly. De tilbyr også reservedeler, verktøy og en rekke tjenester, for eksempel teknisk støtte, vedlikehold og reparasjon av blant annet utstyr til flyrammer og deler.

Produktporteføljen inkluderer blant annet Mirage 2000-, Rafale- og Neuron -fly for den militære sektoren. Rafale kan distribuere både konvensjonelle våpen og atomvåpen. Nærmere informasjon om deres fly og kampfly finnes på selskapets hjemmeside¹⁷.

¹² https://en.wikipedia.org/wiki/Bohai_Shipyard

¹³ https://en.wikipedia.org/wiki/Type_091_submarine

¹⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Type_092_submarine

¹⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Jin-class_submarine

¹⁶ https://fas.org/blogs/security/2007/10/two_more_chinese_ssbns_spotted/

¹⁷ <https://www.dassault-aviation.com/en/group/about-us/civil-and-military-aircraft/>

Ifølge Thales Group sin hjemmeside er Dassault Aviation nest største aksjonær i Thales SA, med en eierandel stor 24,62% og representerer 29,79% av stemmerettene per 31.12.20¹⁸.

Vurdering

Ifølge innhentede opplysninger produserer selskapet bl.a. kampflyet Rafale, som kan utstyres med kjernevåpen. Rafale kan imidlertid også utstyres med konvensjonelle våpen, og etter vår vurdering er «dual purpose»- unntaket i dette tilfellet oppfylt.

Selskapet innehar imidlertid en betydelig eierandel og innflytelse på selskapet Thales SA, som i seg selv kvalifiserer til utelukkelse. Det vises til den individuelle vurderingen av Thales under.

3.4 ELBIT SYSTEMS LTD

Opplysninger om selskapet

Elbit Systems Ltd. er et internasjonalt teknologiselskap som driver en rekke programmer over hele verden. Selskapet utvikler og leverer en bred portefølje av luftbårne, land- og sjøsystemer og produkter for forsvar, hjemlandsikkerhet og kommersielle luftfartsapplikasjoner. Systemene og produktene er installert på nye plattformer, og selskapet utfører også plattformmoderniseringsprogrammer. I tillegg tilbyr de en rekke støttetjenester. Selskapets aktiviteter inkluderer militære fly og helikoptersystemer; hjelmmonterte systemer; kommersielle luftfartssystemer og aerostrukturer; ubemannede fly og ubemannede overflatefartøy; land kjøretøy systemer; kommando-, kontroll-, kommunikasjons-, datamaskin- og etterretningssystemer (C4I); intelligens og cybersystemer; elektrooptiske systemer og mottiltakssystemer; elektronisk krigføring og signaletterretningssystemer og ulike kommersielle aktiviteter.

Elbit Systems produserer, gjennom sitt datterselskap Israel Military Industries (IMI), Miniature Intelligent Multipurpose Submunition (MIMS). MIMS er et smart klasevåpenvåpensystem utstyrt med sensorer for å programmere og oppdage mål. Videre produserer IMI også 152 mm forbedret konvensjonell ammunisjon (DPICM) M351 og 152 mm M350 høyeksplosivt antitank-utvidet rekkevidde, som inneholder henholdsvis 56 og 49 M85 DPICM-bomber. IMI har også historisk produsert Runway Attack Munition (RAM) som er et klyngeammunisjonssystem, og kan fortsette å gjøre det for tiden.

I november 2018 fullførte Elbit Systems oppkjøpet av Israel Military Industries. Fra desember 2019 eide Elbit Systems 100 prosent av IMI Systems.

Selskapet er allerede ekskludert av KLP i forbindelse med annet brudd på grunnleggende etiske normer, nærmere bestemt på grunn av selskapets medvirkning til Israels bygging av separasjonsbarriere på Vestbredden.

Vurdering

Det fremstår klart at selskapet produserer klasevåpen. Selskapet utelukkes derfor for brudd på våpenkriteriet.

¹⁸ <https://www.thalesgroup.com/en/investor/retail-investors/share-and-shareholding>

3.5 GENERAL DYNAMICS CORP.

Opplysninger om selskapet

General Dynamics Corporation er et globalt luftfarts- og forsvarsselskap. Ifølge SIPRI's rapport fra desember 2020, er General Dynamics det 5. største våpenselskapet i verden¹⁹.

På selskapets hjemmeside står det følgende om deres strategiske våpen²⁰:

General Dynamics Mission Systems provides full life cycle support for strategic nuclear ballistic guidance and weapon control systems. Our unique experience and proven capabilities enable us to support the U.S. Air Force intercontinental ballistic missile (ICBM) strategic weapon systems. We offer proven capabilities in the design, development, production and sustainment of strategic weapon systems. These capabilities demand understanding positive control, nuclear surety, radiation hardening, space and ballistic missile flight environments, high accuracy and reliability design, modeling, qualification and higher quality standards than most other industrial areas.

Selskapet tilbyr en portefølje av produkter og tjenester innen forretningsfly, stridsvogner, våpensystemer og ammunisjon; informasjonsteknologi (IT) -tjenester og C4ISR (kommando, kontroll, kommunikasjon, datamaskiner, etterretning, overvåking og rekognosering), samt skipsbygging og skipsreparasjon.

Gjennom sitt heleide datterselskap General Dynamics Ordnance og Tactical Systems Inc, produserer selskapet PGU-14/B og PGU-20 panserbrytende utarmet uranammunisjon.

I desember 2019 tildelte den amerikanske marinen en kontrakt til General Dynamics sitt heleide datterselskap, General Dynamics Mission Systems. Kontrakten gjelder kontinuerlig utvikling, produksjon, installasjon og distribuerte systemstøtte for amerikanske og britiske Trident II strategiske våpensystemer og undersystemer. Trident II er en ubåt-avfyrt ballistisk missil, som utgjør et nøkkelelement i USAs «Nuclear triad»^{21 22}.

Den amerikanske marinen ga også en kontrakt til General Dynamics Electric Boat, et annet hele datterselskap av General Dynamics, om å bygge 9 nye ubåter i Virginia-klasse til en verdi av 22,2 milliarder dollar.

Det tilføyes at det i mai 2020 ble rapportert at selskapet mottok 1 mrd. USD i forbindelse med reforhandling av en 10 mrd. USD-kontrakt for Canada om salg av lett pansrede kjøretøy til Saudi Arabia. Trudeau-regjeringen ble i den forbindelse kritisert, og utsatt for politisk press om at handelen burde stanses under henvisning til bekymring for menneskerettighetsbrudd^{23 24}.

¹⁹ https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-12/sipriinsight2012_mapping_the_international_presence_of_the_worlds_largest_arms_companies.pdf

²⁰ <https://gdmissionsystems.com/command-and-control/strategic-weapon-deterrence>

²¹ https://en.wikipedia.org/wiki/UGM-133_Trident_II

²² https://en.wikipedia.org/wiki/Nuclear_triad

²³ <https://www.defensenews.com/congress/2020/05/07/general-dynamics-saw-1-billion-bump-after-canada-saudi-accord/>

²⁴ <https://www.defensenews.com/land/2016/01/16/after-saudi-executions-new-canadian-leaders-still-back-15b-vehicle-deal/>

Vurdering

De innhentede opplysningene bekrefter at selskapet yter støttetjenester til kjernevåpen, samt at de produserer komponenter til leveringsplattformer eksklusivt ment for kjernevåpen, i strid med våpenkriteriet.

3.6 KBR Inc

Opplysninger om selskapet

KBR Inc. er en leverandør av diverse avanserte tjenester og teknologier innenfor 3 hovedforretningssegmenter: Government Solutions, Technology Solutions og Energy Solutions. Tjenestene omfatter systemutviklingstjenester for kampkjøretøyer og våpenrakettssystemer; C4ISR -systemer; og opplæring og simulering for missilvåpensystemer.

I juli 2018 tildelte US Air Force Installation Contracting Agency (AFICA) selskapet en kontrakt på levering av støttetjenester for LGM-30G Minuteman III Intercontinental Ballistic Missile (ICBM), som er et atomvåpen. Selskapet skal utføre vitenskapelige og tekniske analyser og komme med anbefalinger knyttet til pålitelighet, vedlikehold, kvalitet, kompatibilitet og interoperabilitet (RMQSI), kjernefysisk sikkerhet, sikkerhet, livssyklus håndtering, feiltesting og reduserte produksjonsspørsmål. Selskapet vil også drive forskning og utvikling av feildeteksjon og korrosjonsbestandighet.

Vurdering

Selskapet ble bedt om å verifisere opplysningene om ovennevnte kontrakt med AFICA, herunder om kontrakten fortsatt gjelder, per e-post den 9. juni 2021. E-posten er ikke besvart. Opplysningene legges til grunn, og utgjør grunnlag for utelukkelse.

3.7 L3 HARRIS TECHNOLOGIES, Inc.

Opplysninger om selskapet

L3Harris Technologies, Inc. er et teknologiselskap som tilbyr produkter, systemer og tjenester til myndigheter og kommersielle kunder. Blant annet betjener de markeder innen taktisk kommunikasjon og forsvar, og utvikler løsninger innen elektronisk krigføring. Videre tilbyr de en rekke andre informasjonsteknologi (IT) og ingeniørtjenester.

Selskapet tilbyr en rekke produkter, systemer og tjenester til militært bruk. Sortimentet spenner seg fra militært kommunikasjonsutstyr og ammunisjon og våpensystemer til sensorer og digitale kartløsninger og navigasjonssystemer for kampfly. De yter også tjenester som vedlikehold, reparasjon og oppgradering av kampfly og -skip, samt forskning og utvikling av våpen- og forsvarssystemer.

I tillegg har vi mottatt opplysninger om at selskapet leverer støttetjenester til USSTRATCOM (United States Strategic Command) som bl.a. er ansvarlige for å se til USAs arsenal av kjernevåpen.

Ifølge Don't Bank on the Bomb er selskapet involvert produksjon av kjernevåpen på tre måter²⁵:

- 1) Selskapet inngår i et samarbeid om å utvikle såkalt «Ground-Based Strategic Deterrent (GBSD) for US Air Force. Det er i den sammenheng planlagt å benytte nukleære stridshoder. Det er opplyst at L3 Harris skal designe treningssystemer til GBSD.
- 2) NGO'en antyder at selskapet er involvert i Storbritannias innehav av det ballistiske missilet Trident II (D5), som visstnok vanligvis er utstyrt med nukleære stridshoder, samt at Storbritannia planlegger å fornye sitt arsenal med nye nukleære stridshoder.
- 3) Selskapets datterselskap Interstate Electronics Corporation har en 4-års kontrakt for «flight test instrumentation support and services» relatert til det nukleære Trident II (D5)-missilet.

Kildene fremstår pålitelige, men selskapets rolle under punkt 2 fremstår uklar.

Selskapet er også under undersøkelse som følge av at utstyr fra L3Harris Wescam angivelig påvist i tyrkiske droner involvert i konflikten mellom Armenia og Aserbajdsjan (i Nagorno Karabakh) som nylig blusset opp igjen. Det er opplyst tap av ca 200 sivile liv, og at ca 70.000 ble fordrevet fra sine hjem i forbindelse med kampene som pågikk høsten 2020²⁶.

Vurdering

Selskapet leverer komponenter til «dual use» leveringsplattformer. Dette er ikke grunnlag for utelukkelse, jf. punkt 2.3 over.

Opplysningene om at selskapet leverer visse støttetjenester til USSTRATCOM/US Air Force har imidlertid en sammenheng med utviklingen og opprettholdelsen av kjernevåpen. Utvikling og bruk av kjernevåpen vil ikke være mulig uten slike støttetjenester som selskapet og dets datterselskap yter. Som nevnt er det overordnede målet for FN og for Traktaten om forbud mot kjernevåpen at denne type våpen skal bli fullstendig eliminert. Selskapets virksomhet undergraver dette målet, og utelukkes derfor fra KLPs porteføljer.

Når det gjelder påstandene om at utstyr fra L3 Harris er påvist brukt i Nagorno Karabakh, så tillegges ikke dette selvstendig betydning. Opplysningene fremstår usikre, og det er uansett usikkert om det i dette hele tatt danner grunnlag for eksklusjon.

3.8 LARSEN & TOUBRO Ltd

Opplysninger om selskapet

Larsen & Toubro Limited er et indisk multinasjonalt konglomerat med forretningsinteresser innen ingeniørfag, konstruksjon, produksjon, teknologi og finansielle tjenester, med hovedkontor i Mumbai.

²⁵ <https://www.dontbankonthebomb.com/l3harris/>

²⁶ <https://folkogforsvar.no/konflikten-i-nagorno-karabakh/>

Selskapet produserer *Pinaka Multi Barrel Rocket Launcher System (MBRL)*, som er en leveringsplattform som er i stand til å skyte raketter av forskjellige typer, inkludert raketter utstyrt med klasevåpenhoder og anti-personell miner.

Videre bidrar selskapet med produksjon av sentrale komponenter til ubåttypen INS Ariphant som er en indisk-produsert ubåt, som kan utstyres med kjernekraftmissiler. Det fremstår noe usikkert om ubåten også kan avfyre konvensjonelle missiler. Ifølge tilgjengelige opplysninger synes imidlertid hovedformålet å være bruk av kjernekraftmissiler²⁷.

Vurdering

Når det gjelder mottatte opplysninger om at de produserer leveringsplattformer for kjernevåpen er dette, så vidt vi har funnet ut, begrenset til deres bidrag til ubåttypen INS Ariphant som er en indisk-produsert ubåt, som kan utstyres med kjernekraftmissiler. Ifølge tilgjengelige opplysninger synes det å dreie seg om sentrale komponenter til en avfyringsplattform som har bruk av atomraketter som et særskilt formål, og dette danner etter vår vurdering grunnlag for utelukkelse etter den utvidede forståelsen av produktbegrepet i henhold til NOU 2020-07, se punkt 2.2 over.

Som det fremgår over produserer dessuten selskapet leveringsplattformer som kan avfyre både klasevåpen og anti-personell miner, som i seg selv tilsier utelukkelse.

3.9 LEIDOS HOLDINGS Inc

Selskapet utelukkes på bakgrunn av sitt eierskap i Leidos Inc.

3.10 LEIDOS Inc

Opplysninger om selskapet

Leidos Inc tilbyr en rekke produkter og tjenester innen våpen- og forsvarsindustrien. Blant annet administrerer og driver de disse atomvåpenanleggene i USA:

- Y-12 National Security Plant, som henter og gjenoppretter kjernefysisk materiale samt driver drivstoff til landets marine reaktorer og utfører komplementært arbeid for andre myndigheter og private enheter; og
- Pantex -anlegget i Texas, som tilbyr fabrikasjon av atomvåpenkomponenter og vedlikeholder det amerikanske atomvåpenlageret.

I dialog med selskapet bekreftet de til KLP at de er deleier i CNS LLC som administrerer og opererer Pantex Plant og Y-12 National Security Complex. De har en 33% andel i dette selskapet (Joint venture) og har vært involvert siden 2011 da kontrakten ble tildelt. Deler av kontrakten utløper i september i år og resten løper til 2025 med mulighet for forlengelse pga av oppdragets art (konstruksjonsarbeider).

²⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/INS_Ariphant

Selskapet bekreftet uttrykkelig per e-post at de gjennom dette fellesforetaket yter vedlikehold og overhaling av kjernevåpen.

Vurdering

Selskapets involvering i støttetjenester for kjernevåpen og oppbevaring av fissile materialer gjennom deres betydelige eierskap i CNS LLC danner grunnlag for utelukkelse etter våpenkriteriet.

3.11 LEONARDO SpA

Opplysninger om selskapet

Leonardo S.p.A. er et italiensk multinasjonalt konsern innenfor luftfart, romfart, forsvarsindustri og informasjonssikkerhet. Hovedkontoret ligger i Roma, og selskapet opererer over hele verden, men særlig i Italia, Storbritannia, USA og Polen. De produserer jagerfly og kamphelikoptre, torpedoer, marine artillerivåpen, fjernvåpenstasjoner, ammunisjon, stridsvogner og andre militære kjøretøy (panserede og upansrede) samt selvgående haubitser.

Leonardo er blant annet ansvarlig for monteringen av F-35 Joint Strike Fighter for det italienske flyvåpenet. Kampflyet er kapabelt til å avfyre blant annet kjernevåpen.

Ifølge troverdige kilder gjengitt hos Don't Bank on the Bomb inngår Leonardo med 25% andel i en joint venture, MBDA, som produserer kjernekraftmissilet ASMPA som benyttes på Rafale kampfly²⁸. MBDA opplyser på sin egen hjemmeside at missilet er nukleært²⁹. Det fremgår videre at MBDA også er kontrahert av den franske regjeringen for å utvikle etterfølgeren ASN4G som skal være et hypersonisk missil som skal være operativt i 2035, og som skal ha dobbelt så lang rekkevidde som dagens ASMPA.

Vurdering

Når det gjelder selskapets montering av F-35 JFS for det italienske forsvaret, så er dette kampflyet også i stand til å bruke konvensjonelle missiler («dual purpose»), og kjernevåpen kan ikke sies å være kjernebruksområdet. KLP kontaktet selskapet om mer detaljerte opplysninger rundt dette, og selskapets involvering i kjernevåpen per e-post den 8. juni 2021. E-posten står ubesvart.

Opplysningene om at selskapet gjennom MBDA produserer kjernekraftmissilet ASMPA og utvikler ASN4G, utgjør imidlertid etter vår oppfatning grunnlag for utelukkelse.

Selskapet er for øvrig allerede utelukket av KLP under korrupsjonskriteriet³⁰.

²⁸ https://www.dontbankonthebomb.com/leonardo/#_edn5

²⁹ <https://www.mbda-systems.com/product/asmpa/>

³⁰

[https://www.klp.no/media/samfunnsansvar/Beslutning%20om%20endring%20av%20utelukkesgrunnlag%20for%20Leonardo%20\(Finmeccanica\).pdf](https://www.klp.no/media/samfunnsansvar/Beslutning%20om%20endring%20av%20utelukkesgrunnlag%20for%20Leonardo%20(Finmeccanica).pdf)

3.12 RAYTHEON TECHNOLOGIES Corp.

Opplysninger om selskapet

Raytheon Technologies Corporation er et amerikansk multinasjonalt luftfarts- og forsvarskonglomerat med hovedkontor i Waltham, Massachusetts. Det er en av de største luftfarts-, etterretningstjenesteleverandørene og forsvarsprodusentene i verden målt etter inntekt og markedsverdi.

Raytheon er verdens største produsent av styrte missiler³¹. De er involvert i utviklingen av «LRSO», som er det amerikanske luftforsvaret sitt atomvåpen-baserte cruisemissil. Luftforsvaret har nylig annonsert at de vil fortsette utviklingen av LRSO med Raytheon som eneste leverandør^{32 33}.

Raytheon er også en sentral utvikler og leverandør av komponenter til fly og kjøretøy, herunder flere kampfly som er i stand til å bære atomvåpen, herunder F-16, F-15 og F-22. Selskapet produserer også rakettavfyringsramper for F/A-18 Hornet, som er i stand til å bære atomvåpen. I august 2017 vant de ifølge KLPs dataleverandør en ny atomrakettkontrakt.

I tillegg leverer de elektromekaniske aktuatorer til M51-missilprogrammet, som er et fransk ubåtlansert ballistisk missil som bærer seks til ti uavhengige, målrettbare TN 75 termonukleære stridshoder³⁴. Selskapet tilbyr også reparasjon og andre støttetjenester til M51-missilprogrammet.

M51-missilet er en sentral del av det franske atomvåpenprogrammet. Basert på tilgjengelige kilder synes missilet å være utviklet for å bære 4-6 MIRV stridshoder, som er nukleære³⁵.

Raytheon har tidligere vært ekskludert av KLP på grunn av produksjon av komponenter til kjerne- og klasevåpen, men ble inkludert igjen juni 2020³⁶.

De har også vært ekskludert av SPU fra 2005-2007 på grunn av produksjon av klasevåpen.

Vurdering

Selskapet rammes av våpenkriteriet på flere måter; de både utvikler, produserer og vedlikeholder flere ulike sentrale komponenter til kjernevåpen.

3.13 ROLLS ROYCE HOLDINGS PLC

Opplysninger om selskapet

Rolls-Royce Holdings PLC er et ingeniørfirma i Storbritannia. Selskapets virksomhet er fokusert på kraft- og fremdriftssystemer. Dette inkluderer utvikling, produksjon,

³¹ <https://no.wikipedia.org/wiki/Raytheon>

³² <https://raytheon.mediaroom.com/2020-04-20-US-Air-Force-selects-Raytheon-Missiles-Defense-to-develop-Long-Range-Standoff-weapon>

³³ <https://www.airforcemag.com/raytheon-prevails-on-lrso-lockheed-out/>

³⁴ [https://en.wikipedia.org/wiki/M51_\(missile\)](https://en.wikipedia.org/wiki/M51_(missile))

³⁵ <https://missilethreat.csis.org/missile/m51/>

³⁶ <https://www.klp.no/om-klp/samfunnsansvar/hva-vi-ikke-investerer-i/23.06.2020%20Beslutning%20om%20%C3%A5%20inkludere%20Raytheon.pdf>

markedsføring og salg av kommersielle og militære flymotorer, stempelmotorer og andre kraftsystemer, samt diverse strømløsninger og såkalte MTU-systemer.

Produktene deres inkluderer motorer for kampfly, helikoptre, trenere, taktiske fly og ubemannede luftfartøyer, propeller og gassturbiner for hangarskip og krigsskip, fremdriftssystemer for ubåtene i Astute- og Vanguard-klassen fra Royal Navy i Storbritannia, start- og landingsheissystemet til F-35B-fly, og F136-motoren til F-35 Joint Strike Fighter samt RB199-motoren til Panavia Tornado Multirole jagerfly, som er i stand til å bære atomvåpen. Selskapet tilbyr også motorvedlikehold og relaterte reparasjonstjenester for sine produkter.

På Rolls Royce sin hjemmeside, under “defense”-seksjonen, fremgår det at:

We power the UK's nuclear underwater defences.

Selskapet understreker sin 60 årige rolle på dette området:

For the last 60 years we have designed, supplied and supported the nuclear propulsion plant that provides power for all of the UK Royal Navy's nuclear submarines.

Amnesty International har for øvrig rapportert om at selskapet leverer militært utstyr og tjenester til den Saudi-Arabia/UAE-ledede koalisjonen for krigen i Jemen:

In 2013 Rolls-Royce won a four-year engine support contract to provide the repair of modules, accessories and components and new spare parts for the Royal Saudi Air Forces' Tornado RB199 engines, which have been used in the Yemen conflict. Rolls-Royce earned £1.107 billion in revenue from its operations in Saudi Arabia from 2015 to 2017; the company reported a total pre-tax profit of £4.897 billion in 2017.

Vurdering

Som det fremgår over produserer selskapet komponenter til en rekke fartøy som er i stand til å avfyre kjernevåpen, og som er typisk ment for denne type våpen. Som det fremgår av gjennomgangen av det etiske rammeverket for SPU i punkt 2.2, så danner produksjon av slike leveringsplattformer som dette grunnlag for utelukkelse. Standpunktet forrykkes ikke ved at selskapet «bare» leverer fremdriftssystemene til disse flyene og ubåtene – dette er tross alt en så vidt sentral del av leveringsplattformen at det må bli å anse som en «sentral komponent» til leveringsplattformen, og dermed til kjernevåpenet som plattformen er ment å kunne avfyre.

3.14 THALES SA

Opplysninger om selskapet

Thales SA er et fransk teknologiselskap, som operer globalt. Ifølge SIPRI's rapport fra desember 2020, er Thales det 14. største våpenselskapet i verden, og det største i Frankrike³⁷. De leverer et bredt spekter av løsninger delt inn i tre segmenter: Luftfart, transport og forsvar og sikkerhet. De tilbyr blant annet elektronisk utstyr til kampfly og ubåter.

Ifølge selskapets hjemmeside leverer de teknologi til Frankrikes "third-generation nuclear-powered ballistic-missile submarines (SSBNs)"³⁸.

Thales missil- og rakett teknologi er også fremhevet på deres hjemmeside³⁹. Her fremgår det at Thales også:

*designs, supplies and installs infrastructural and tactical telecommunication systems & networks for the defense market. The product range includes HF Systems, Tactical Radios, Command and Control Systems, Optronic Systems and NBCR (Nuclear, Biological, Chemical and Radiological) Systems.*⁴⁰

Som en del av teamet ledet av Airbus Group, som er ansvarlig for utviklingen av atomrakett M51, er selskapet ifølge KLPs dataleverandør involvert i utvikling og levering av komponenter til M51. I tillegg bygger Thales, gjennom sitt eierskap av Naval Group (tidligere DCNS SA), overflate-stridende og ubåter, som inkluderer den tidligere bygde ubåten Le Terrible som er bevæpnet med atomraketten M51. Naval Group jobber for tiden med franske ballistiske missil atomubåter for å gjøre de i stand til å bære og skyte M51 missiler. Fra desember 2018 eide selskapet 35 prosent av Naval Group.

Thales tilbyr også følgende støttesystemer og tjenester: C4ISR -systemer; integrerte soldatteknologiske systemer; missilsøkere og veiledningsenheter; optronics sensorer; radar- og sonarsystemer; elektroniske krigføringssystemer; identifikasjon av venn eller fiende-systemer; samt opplærings- og simuleringssystemer og tjenester.

Amnesty International har rapportert om at selskapet leverer militært utstyr og tjenester til den Saudi Arabiske/UAE-ledede koalisjonen for krigen i Yemen⁴¹.

Selskapet har tidligere vært utelukket av KLP for korrupsjon og våpenproduksjon⁴².

Vurdering

Basert på ovenstående opplysningene både utvikler og produserer selskapet komponenter til atommissilet M51, samt produserer eksklusive leveringsplattformer for dette missilet. Begge deler anses å være i strid med våpenkriteriet.

³⁷ https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-12/sipriinsight2012_mapping_the_international_presence_of_the_worlds_largest_arms_companies.pdf

³⁸ https://www.thalesgroup.com/en/group/journalist/press_release/thales-provide-new-generation-sonar-suite-french-navys-nuclear

³⁹ <https://www.thalesgroup.com/en/global/activities/defence/air-forces/weapon-systems-munitions>

⁴⁰ <https://www.thalesgroup.com/en/countries/europe/italy/defence-italy>

⁴¹ <https://www.amnesty.org/download/Documents/ACT3008932019ENGLISH.PDF>

⁴² https://www.klp.no/en/english-pdf/KLP_SRI_report_december2008_english.pdf

4 Beslutning

KLP og KLP-fondene utelukker følgende selskap fra sine investeringer fra november 2021 på grunn av deres involvering i produksjon av kontroversielle våpen:

1. BABCOCK INTERNATIONAL GROUP PLC
2. CHINA SHIPBUILDING INDUSTRY CO LTD
3. DASSAULT AVIATION SA
4. ELBIT SYSTEMS LTD
5. GENERAL DYNAMICS CORP
6. KBR INC
7. L3HARRIS TECHNOLOGIES INC
8. LARSEN & TOUBRO LTD
9. LEIDOS HOLDINGS INC
10. LEIDOS INC
11. LEONARDO SPA
12. RAYTHEON TECHNOLOGIES CORP
13. ROLLS ROYCE HOLDINGS PLC
14. THALES SA